

ВІДЧУЖЕНА ТЕРИТОРІЯ: ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

(Соціально-економічні аспекти відродження зон відчуження та безумовного відселення)

На сучасному етапі ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи одне з центральних місць займає проблема відродження зон відчуження та безумовного відселення.

Відродження означає створення сприятливих екологічних, соціальних і економічних умов для життєдіяльності населення, яке там проживає, шляхом гармонійного розвитку економічного і соціально-культурного середовища.

Звичайно, в певному контексті повне практичне рішення цієї складної проблеми - це стратегічне перспективне завдання.

Однак в нових умовах, хоч і існують поки що значні економічні труднощі, розмови необхідно вести не стільки про відновлення в цих зонах тих економічних і соціальних показників, які їх характеризували до квітня 1986 року, скільки про доведення їх хоча б до середніх показників по Україні. Економічне і соціальне відродження зон відчуження та безумовного відселення повністю залежить від термінів і обсягів їх реабілітації, тобто відновлення природно-географічних умов, які були на цій території до Чорнобильської катастрофи, що можливо досягти як за рахунок природного самоочищення території, так і шляхом дезактиваційних та інших знезаражуючих заходів.

Це повинно дати змогу населенню проживати без ризику для здоров'я, стимулювати його повернення і не стримувати з екологічних причин розвитку виробничої і соціально-культурної сфери на цих територіях. Аналіз характеру та попередніх обсягів витрат показує, що в такій важливій справі потрібне широке впровадження спеціального програмно-цільового регулювання (можливо, навіть, створення спеціальної державної програми), а також поєднання цих зусиль із регіональними програмами довготермінового соціально-економічного розвитку. Останнє важливо тому, що по суті зонами відчуження і безумовного відселення є частини територій Київської і Житомирської областей, які лише тимчасово виключені з адміністративного підпорядкування областей і їх господарчих комплексів.

Ці зони - не вічні (хоч і тривалі) господарчі "резервації". Вони вже зараз тісно пов'язані з основною територією України і світовим співтовариством. Однак характер цих взаємозв'язків незвичайний. До теперішнього часу комплекс робіт у зоні відчуження, а також у зоні безумовного відселення, коли звітні виїде населення, визначається Національною програмою мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи у відповідності з положенням Закону України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" та нормативними документами колишнього Мінчорнобиля України.

На наш погляд, посилення Національної програми заходами, адекватними сучасній економічній ситуації в країні, значно сприяло б прискоренню створенню економічних основ відродження. Особливого значення набувають зусилля щодо включення у відповідні міжнародні програми заходів економічного і соціального відродження цих зон, які Україна можуть коштувати дуже дорого або ж їх важко виконати з різних причин.

Щодо проблеми відродження зони відчуження, безумовно, повинні враховуватись рішення про подальшу долю Чорнобильської АЕС, об'єкта "Укриття" та соціально-економічне становище працівників цих об'єктів і членів їх сімей.

При організації робіт необхідно виходити поки що з принципів мінімізації чисельності працюючих і зменшення їх колективної дози опромінення. Однак необхідно вже зараз думати про перспективні структурні зрушення в зоні. Проте, напевно, доведеться ліквідувати ті види діяльності і виробництва, без яких можна обійтись. З цією метою треба провести інвентаризацію всіх робіт і прийняти рішення про поетапне виведення частини організації із зони. Це дозволить знизити витрати матеріальних і фінансових ресурсів.

Для створення економічних основ потрібне поліпшення місцевої інфраструктури. В найближчі роки необхідно розвивати інфраструктуру м. Чорнобиль таким чином, щоб більшість працюючих у зоні відчуження переселити для беззахисної роботи у м. Чорнобиль. Решта будинків і споруд, також система життєзабезпечення у м. Чорнобиль і зоні відчуження повинні бути пристосовані, згідно з існуючими нормативами, для функціонування решти організації та підприємств. У зв'язку з цим Чорнобиль необхідно перетворити в місто з проблемно-орієнтованою науково-дослідною і виробничою інфраструктурою, що потребує проведення ремонту будинків і об'єктів соціальної і комунальної інфраструктури.

Вирішення задач довгострокового утримання зон буде визначатись організаційною структурою управління і її місцем у системі державного управління.

Територія зон - це раптово вилучена частина територіально-господарчого комплексу Київської і Житомирської областей, до яких в процесі відродження ці зони повинні повертатися. На це вже зараз необхідно орієнтуватися і Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення. Зберігаючи на даному етапі єдиний орган управління зонами, слід вивчати можливість участі в його роботі представників згаданих областей, розробити механізм такої участі з метою збалансованого врахування інтересів областей і зони.

Функції керівного органу зони на підставі Закону України про режим зони відчуження закріплюються в положенні про Адміністрацію зон, однією з яких є формування спеціального фонду за рахунок коштів (відрахувань) від виробничої (без якої в зоні не обійтись) і наукової діяльності організації, виконання робіт яких санкціоновано (визнано доцільними) міжвідомчою науково-технічною радою.

Джерелами надходжень коштів, насамперед, мають бути виручка від продажу ліцензій закордонним партнерам (принципи і їх перелік повинні визначатись міжвідомчою науково-технічною радою) на право ведення наукових і виробничих робіт у зоні, а також реалізація матеріально-технічних засобів (після їх радіаційного обстеження), що залишились у зоні після проведення ряду аварійних робіт.

Кошти цього фонду повинні витрачатись, у першу чергу, на впорядкування інфраструктури зони і вирішення соціально-економічних проблем працюючих.

Однак це не єдині джерела поповнення спеціального фонду утримання і відродження зон відчуження і безумов-

ного відселення.

Для їх відродження особливе значення має вирішення транспортних проблем і, в першу чергу, законодавче створення транзитних транспортних коридорів. Не менш важливого значення набуває скорочення дальності перевезень по цих коридорах не тільки з заходу на схід між українськими відправниками і одержувачами вантажів, але і з півдня на північ крізь зону між українськими і білоруськими вантажовідправниками і вантажоодержувачами.

Не менш важливого значення в Україні в умовах великого дефіциту інвестицій набуває створення і розвиток спеціального стимулюючого механізму для забезпечення економічного і соціального відродження цих зон.

На наш погляд, для цього повинні бути використані окремі положення вільних економічних зон, а саме пільгові умови кредитування і оподаткування. Безумовно, ці положення доцільно використовувати, виходячи з пріоритетів тих чи інших реабілітаційних заходів, термінів і масштабів їх проведення, конкретних суб'єктів наукової і виробничої діяльності.

Враховуючи особливості праці і способу життя працівників, зайнятих зараз у зоні відчуження, особливе значення має використання їхньої праці у сфері не лише науки і наукового обслуговування, але й у виробництві науково-місткої високотехнологічної продукції переважно екофільного характеру. У цьому відношенні важливе значення має цілеспрямоване використання можливостей конверсії військової сфери. Конверсійними ресурсами для використання при вирішенні розглянутої проблеми є звільнені виробничі потужності військово-промислового комплексу, військова техніка, матеріали тощо. Крім того, звільнені у зв'язку із скороченням військової сфери кошти, які раніше використовувались для її утримання і розвитку, можуть бути спрямовані на бюджетну підтримку заходів щодо відродження зон.

Основним механізмом використання цього джерела для забезпечення відроджень зон (як і інших джерел) повинна бути національна програма. У межах різноманітних програм конверсії воєнно-промислового комплексу України доцільно виділити підпрограми щодо створення техніки, медичного обладнання, вимірювальної і діагностичної апаратури та інших технічних засобів, орієнтованих на використання в ході здійснення заходів з подолання наслідків Чорнобильської ката-

строфи в зонах підвищеної радіоактивності та для оздоровлення людей, що постраждали в результаті цього лиха.

Основним джерелом фінансування такої програми повинні бути на паритетних засадах фонд "Конверсія" і фонд "Чорнобиль", в яких необхідно виділити цільовий субрахунок для підтримки виконання чорнобильських заходів.

На сучасному етапі необхідно законодавчо і нормативно створити умови для відродження зон відчуження і безумовного відселення, а також для конверсованих підприємств і організацій, що виробляють продукцію і надають послуги, спрямовані на пом'якшення наслідків Чорнобильської катастрофи на Чорнобильській АЕС. До таких умов слід віднести:

пільгове оподаткування прибутку, отриманого при виробництві продукції і наданні послуг та від реалізації інтелектуальних розробок;

надання пільг, довгострокове кредитування суб'єктів наукової і виробничої діяльності в цих зонах, а також заходів щодо реабілітації конверсованих підприємств, які виконують чорнобильські замовлення;

прискорену амортизацію основних виробничих фондів, що використовуються при створенні обладнання, техніки вимірювальної і діагностичної апаратури для зон підвищеної радіоактивності.

Кредитно-фінансову політику і контроль за цільовим використанням коштів повинен здійснювати спеціалізований банк за участю державного і приватного капіталу, який має дочірні відділення в регіонах.

Таким чином, відродження зон - комплексне довготермінове завдання, що потребує залучення значних економічних та інтелектуальних ресурсів.

Особливостями вирішення цього завдання передбачаються обґрунтована логічна побудова етапів його виконання і пріоритетів втілення в життя. Для забезпечення економічного і соціального відродження розглянутих зон важливе значення буде мати створення техногенних центрів (Чорнобиль, Славутич тощо).

Віктор ОЛЬШЕВСЬКИЙ,
кандидат економічних наук
Українська економічна академія наук.

Фото Миколи ПЕТРИЧЕНКА.